har lästs **kitil**; de två första skiljetecknen ha lästs **:** resp. **·** ; sk efter 35 **l:**. Liljegren återger *Bautil.* — Säves läsning är densamma som ovanstående. — Stephens: 4 **ii**. — Torins läsning lika med ovanstående, endast skiljetecknen ha uppfattats olika.

Binamnet *skorpa* känner man tidigare ur medeltida norska källor, såväl enkelt som i sammansättningen *Skorpuskalli*. Det förbindes av Lind med »det i Norge vanliga önamnet Skorpa». Ett annat namn är fisl. *Skurfa* (1 belägg), vilket av Lind sammanställes med nyn. *skurva* 'skorv, sårskorpa'.

De namngivna männen känna vi från ytterligare en runsten, Vg 13, stående ett par km söderut från denna sten. Vg 13 har även den rests av Tore skorpa till minne av bl.a. sonen Kättil. I stilhänseende visa de båda stenarna sinsemellan stora överensstämmelser liksom med Vg 15. Troligen äro alla tre stenarna trots vissa ortografiska och runografiska olikheter ristade av samma hand.

12. Leksbergs sn, Hindsberg, Storegården.

Pl. 14.

Litteratur: T 53. C. J. Ljungström, Brev t. B. E. Hildebrand $^{27}/_{6}$ 1869, t. VHAA $^{2}/_{11}$ s. å. (ATA); Fornminnesinventering 1922 (ATA); H. Jungner i Fornvännen 1927, s. 48 not 2, i VFT 4: 9 (1935), s. 32 f.; O. Sjögren, Sverige (1933), s. 420; Handlingar 1934–1936 (restaureringsrapport) i ATA; I. Lindquist, Sparlösastenen (Skrifter utg. av Vet. Soc., Lund, 1940), s. 128 noten, Västgötalagens litterära bilagor (1941), s. 35; H. Wideen, Västsvenska vikingatidsstudier (1955), s. 161 f.

Äldre avbildningar: Ljungström, bläckteckning 1869 (ATA); O. Erlandsson, träsnitt (i T 53).

Den fragmentariska runstenen står sedan 1936 rest i Storegårdens trädgård 18 m. V om mangårdsbyggnadens nordvästra hörn. Storegården är belägen c:a 800 m. SSV om Leksbergs kyrka.

Stenen upptäcktes sommaren 1869 »vid gården Hindsberg ... liggande som bro» (Ljungström). Fyndplatsen låter sig nu icke närmare bestämmas. K. Torin uppger 1877 fragmentet ligga »på Storegårdens bakgård». Senare — intill restaureringen 1936 — har det stått lutat mot stenfoten till ladugården därstädes.

Ljusgrå, flagrande gnejsgranit. Höjd 0,95 m., den stora ristningsytans bredd 0,64 m., den mindres 0,29 m. Stenen är avslagen, och dess övre del saknas. Den nu återstående delen av inskriften är anbragt på framsidan (nu vänd mot Ö) jämte vänstra kantsidan. Den börjar längst ner till vänster på framsidan, följer vänstra kanten uppåt, fortsätter nedåt utefter högra kanten och vidare i en u-formig slinga inåt och uppåt. Den fortsätter sedan i ytterligare en u-formig slinga innanför den yttre; runorna läsas även här i samma riktning. Sist läses kantsidans inskrift.

Inskrift:

Sidan A:

olafr : hnaki : - ... ra : famtan : bo : kan-þis ... nm ... irþi : s - - - - ...
5 10 15 20 25 30 35

Sidan B:

×alir : kaut : siarþ ...
40 45 50

Olafʀ hnakki ... fæmtan bo ... Alliʀ Gaut siarð[*i*](?) ...

»Olov nacke ... femton gårdar ... Alla må skända(?) Göt ...»

Till läsningen: 1 **o** har grunda bistavar. 3 **a** har osäker bst. 5 **r**, läget av bistavens underdel osäkert. Efter denna runa följer övre punkten i ett sk, den nedre är utplånad. Nedre punkten i sk efter 10 **i** saknas likaledes. Nedre hälften av r. 11 har gått förlorad. 12–13 **ra** äro säkra. Den övre bst på 14 **f** är säker, den nedre svag och osäker. 15–19 **amtan** äro säkra. 20 **b**(?), både hst och bistavar äro svaga och kunna till stora

delar ej spåras. 21 **o** är grund men säker. 22–24 **kan** äro säkra. Därefter är plats för en runa (25) eller sk. 26–28 **þis** äro säkra. Hst i 26 **þ** är borta genom den flagring, som också har fördärvat föregående runa. 28 **s** har förlorat nedre leden genom toppbortfallet. — R. 29 har en **n**-bst bevarad t.h. om hst. R. 30 är till stor del bortvittrad, dock troligen **m**. Därefter är ristningsytan förstörd på en sträcka av 17 cm., som kan ge plats för högst tre runor, före en hst utan skönjbar bst (31). Bst till 32 **r** skönjes i kanten av en flagring. 33–34 **þi** äro tydliga. Översta leden av 35 **s** är borta. Efter denna runa följa mycket svaga spår av en hst (36). Därpå synes svagt upptill huggning som till en **k**-bst; denna synes dock stå på för långt avstånd för att kunna höra till föregående hst. Sedan finns en hst, som t.h. har en fördjupning, vilken möjligen skulle kunna vara spår av en **k**-bst. Därefter kan på 8 cm. avstånd skönjas mycket svaga spår som av en hst. 39–50 ×**alir : kaut : siar** äro säkra. R. 51 är troligen **þ**, möjligen **k**.

K. Torins läsning framgår av följande sammanställning, där runorna givits den ordningsföljd, som ligger till grund för ovanstående läsning: **uk(r) : hnaki : u . . . ra : kamian : kan . . . rþi : . . . i . . . alir : kaut : siark . . .**

Om H. Jungners uppfattning av inskriftens innehåll må följande meddelas. Resultatet av sina mödor att vinna klarhet i den fragmentariska inskriften har han lagt fram i en uppsats i *VFT* 4: 9, s. 32 f., betitlad »Ett arvskifte i Leksberg under vikingatiden». Han utgår här från det för de båda stenarna Vg 9 och 12 gemensamma namnet *Olafr hnakki*, och gör det i och för sig mycket rimliga antagandet, att *Gunnur* och *Þorkell* på Vg 9 varit Olovs frilla och frilloson. Uttrycket *fæmtan bo* på Vg 12 har Jungner äran av att vara den förste som rätt urskilt, och detta uttryck ger honom anledning att a priori beteckna inskriften som ett arvsdokument (se redan *Fornvännen* 1927, s. 48 not 2). Under intryck härav och med hänsyn till inskriften på Vg 9 supplerar han de förlorade delarna å Vg 12 sålunda:

olạfr : hnaki : r[isti : stin : þina : iftir : – – – : kunu : sina : auk : lit : ut : ki] **ra : famtan : ḅo : kan**[**ą**]**þis**[k : uiþ : þorkil : sun : sin : auk : kaf : at i]**ą̣mn̤uirþi : si̤u̇** [buia : i : hamri :] ×**alir : kaut : siarþ** [i : in : a : kriþ : kaki×]

Övers.: Olov Nacke r(este denna sten efter X, sin hustru, och lät till hennes ätt 'utgö)ra' (= överlämna) femton gårdar. Han erkände (Torkel som sin son och gav honom som) likvärdig lott sju (storgårdar?). Alla Gaut skänd(e, om han mot avtal går).

»Sannolikt synes vara», säger Jungner, »att Olov Nacke rest stenen till minne av sin förmögna hustru, som dött barnlös. Han har då till hennes släktingar 'utgjort' eller överlämnat, vad som kunde anses motsvara hennes andel av den gemensamma förmögenheten, hennes giftorätt i boet liksom hennes 'hemgåvor' såsom hemgift och morgongåva. Denna lott uppgick till det ansenliga värdet av *femton gårdar*.» Jungner fortsätter: »Men så var det också någon annan, som skulle ha ett 'jämnvärde', en lika stor lott. Denna del torde ha givits i form av gåva, ett slags 'förtida arv'. Vem som skulle ha denna stora förmögenhet, kan efter upplysningarna på kyrkogårdsstenen ej vara tvivel underkastat. Det skulle Torkel.» Jfr Vg 9. Jungner framhåller bestämt, att läsningen, som var resultatet av hans granskning somrarna 1934 och 1935, »alltjämt är att betrakta som preliminär» samt att »kompletteringen av de stora lakunerna i flera fall blott kan göra anspråk på en lägre eller högre grad av sannolikhet». Till detta må emellertid också anföras, att han i sina senaste anteckningar — med viss tvekan — läst runorna 35–37 **ski**.

Jungners förslag till inskriftens rekonstruktion och tolkning är synnerligen djärvt, bygger delvis på vaga grunder. Det kan dock icke anses orimligt ur innehållets synpunkt och med hänsyn till de bevarade inskriftsresterna.

Runornas ordningsföljd råder det ingen tvekan om. *Olafr hnakki* är sålunda runstensresaren. Däremot kan man icke utan vidare sluta sig till vems minne som vården har ägnats. R. 12–21 kunna otvivelaktigt ha haft den innebörd, som Jungner föreslagit, *ut gærva fæmtan bo*, 'utreda, utbetala femton gårdar'. Men icke heller här finns i så fall något personobjekt bevarat. Återstoden av inskriften före förbannelsen utgöres av alltför få, spridda och i de flesta fall hårt skadade runor, vilka icke, hur fantasieggande uppgiften än kan vara, ge tillräckligt underlag för en sammanhängande tolkning.

Jungners uppfattning av inskriften som ett arvsdokument kan alltså ifrågasättas. Möjligen är den en rättshandling, under förutsättning att r. 12–21 tilläggas den ovan angivna innebörden. Den därefter löpande runföljden har förmodligen utgjort ungefär halva inskriften och kan sålunda ha givit ristaren tillfälle att närmare precisera bestämmelsen. Något bevis för att 12–13 **ra** verkligen är slutet av inf.-formen till verbet *gærva* finns emellertid inte. Det skulle ju formellt sett möjligen kunna tillhöra det indifferenta *vɛʀa* eller något annat ord med denna avslutning. Man bör också hålla i minne, att just uttrycket *fæmtan bo*, såsom redan Jungner fört fram, litterärt förekommer som bildligt uttryck för en stor förmögenhet över huvud taget, nämligen i eddadikten Oddrúnargrátr samt en isländsk redaktion av den danska folkvisan om Valdemar den store, hans drottning Sofia och hans frilla Tova (Svend Grundtvig, *Danmarks gamle Folkeviser* 3, 1862, nr 121, s. 20 f.).

Ivar Lindquist, *Sparlösastenen*, s. 128 noten, betraktar inskriften som »hittills onöjaktigt behandlad», men hans egen tolkning av framsidans mittparti, r. 12–28, *»uas vint]ra fæmtán, þá kænnþis* [*mqnnʀ* 'han var femton år gammal, då han gjorde sig känd som man'», grundar sig på en läsning som i viktiga detaljer är mindre sannolik.

Kantsidans ristning utgör början till en självständig sats, härom äro alla ense, liksom om att denna sats har karaktären av en förbannelse riktad antingen mot en kränkning av de bestämmelser, som huvudinskriften kan ha innehållit, eller mot åverkan på minnesvården. Man finner åtskilliga sådana förbannelser uttryckta i runinskrifter, ofta formulerade efter en schablon, som i många fall innebära ett hot mot vederbörande gärningsman att hemfalla åt perversitet; jfr Lis Jacobsen, *Forbandelsesformularer* (1935). Hindsberginskriften innehåller ingen av de mera kända hotelseformlerna (den är ej heller upptagen i Jacobsen a.a.), som t.ex. är fallet med Vg 67. »I **siarþ** synes föreligga presensstammen, trol. i konjunktiv, till det i Västgötalagen förekommande imperf. *sarþ* 'skändade'», säger Jungner (a.a. 1935, s. 42). Det åsyftade textstället (Rättlösabalken 5: 2) lyder in extenso efter B. Sjöros' utgåva (1919): »‚Iak sa, at maþær sarþ þik.' ‚Hvar ær þæt?' ‚Þu', koþ han. ‚Iak skyrskutær þy, at þu kallæþi mik vkuæþinsorþ ok firnær orþ.' Þæt ær sæxtanørtoghæ sak i hvarn þriþiung.» Samma verb förekommer i fvn. lagar, *sannsorðinn*, samt i fisl. litteratur, t.ex. Snegla-Halla Þáttr: Harald hårdråde visar Halle en vacker yxa och frågar: »Viltu láta serðast til øxarinnar?» Fritzner översätter fisl. *serða* 'søge sin maskuline Kjønsdrift tilfredsstillet ved legemlig Omgjængelse med et andet levende Væsen'. Av beläggen att döma tycks man oftast ha ansett brottet åvila den som spelade kvinnans roll, vilket snarast ger verbet betydelsen 'begagna i homosexuellt syfte'. Så har också varit fallet i denna runinskrift. Jfr i ämnet E. Noreen, *Fornvästnordisk diktning* i *Uppsala Univ. Årsskr.* 1922, s. 37 f. I. Lindquists tolkning av detta inskriftsparti, delvis grundad på felläsning, a.a. s. 128 noten, »**alir : kaui : siarþ-** ... *Allir gœyi siarþ[qnda mqnn þqnn's of briúti*'. 'Alla män må skälla för otuktsbedrivande (och därmed förvisa ur samhället) den man, som nedbryter denna sten!'», måste alltså avvisas.

Jungner diskuterar också i en not i a.a. 1935, s. 42, vokalismen i verbet. »Är läsningen och uppfattningen av **siarþ** riktig, har således verbet i infinitiv hetat *siarþa*, icke *særþa*, som Schlyter o.a. ansett.» Lindquist däremot hänvisar (a.a. s. 128 noten) i fråga om brytningsdiftongen till »A. Kocks överväganden om det påfallande obrutna *serða*» (*ANF* 31, 1915, s. 366), som går ut på att *serða* har obruten e-vokal efter den vanligare variationsformen *streða*.

Beträffande satsens fortsättning säger Jungner: »Ordställningen *Alla Gaut skände* i st.f. *Alla skände Gaut* tyder på att hotelsen varit uppställd i versform». Mot bakgrunden av sin uppfattning av huvudinskriften som arvsdokument tänker sig Jungner gissningsvis, att hotelseformeln i sin helhet lytt:

Allir Gaut siarþi	'Alla Gaut skände,
en a griþ gangi.	om han mot avtal går.'

Inskriftens avslutning undandrar sig emellertid nu till följd av att stenen är defekt varje bedömande.

Om binamnet *hnakki* se Vg 9, om namnet *Gautr* se Sm 5.

Med stenens övre del har möjligheterna att nå visshet om innehållet i denna synnerligen intressanta inskrift gått förlorad, så mycket mera beklagligt, som det tycks gälla en den vikingatida Vadsbobygdens storbonde, en västgötsk motsvarighet till Upplands Jarlabanke.

Fig. 18. Vg 106. Leksbergs sn, Karleby, Lassegården. Efter foto av S. B. F. Jansson 1949.

106. Leksbergs sn, Karleby, Lassegården.

Litteratur: S. B. F. Jansson, Fynd- och besiktningsrapport $^{29}/_{11}$ 1949 (ATA); H. Wideen, Västsvenska vikingatidsstudier (1955), passim.

Runstenen, som saknar rotända, förvaras i Lassegårdens bryggstuga. Stenen påträffades 1949 i samband med grävningsarbeten för vattenledning. Den låg på 1 m. djup i trädgården, 2 m. Ö om Lassegårdens östra gavel. Samtidigt påträffades några ben, de flesta förmultnade. På andra platser i huvudbyggnadens närhet ha »mängder av ben» påträffats. Omkring 300 m. åt Ö står på en gårdstomt en rest sten utan inskrift.

Blågrå, skiktad gnejs. Höjd 1,15 m., framsidans största bredd 0,50 m; den vänstra smalsidan, där runinskriften står, är 18–20 cm. bred. Ytan är på framsidan, som innehåller bildristning, svårt flagrad, varigenom en stor del av ristningen här har gått förlorad. På flera ställen synas linjerna endast som en skuggning i flagringens botten. Upptill på framsidan äro linjerna i allmänhet djupare. Figuren föreställer en ansiktsmask i Mammenstil. Vad som funnits nedanför kan tyvärr på grund av ristningens fragmentariska karaktär ej utredas.

Runinskriften, som finnes på stenens vänstra smalsida, är anbragt i två parallella rader. Runor och skiljetecken äro samtliga djupa och tydliga. Inskriften saknar början och slut.

Inskrift:

... a : kubl : iftiʀ : | · þoru · moþur : s ...
5 10 15 20

... [*gærv*]*a kumbl æftiʀ Þoru, moður s*[*ina*] ...

»... göra minnesmärket efter Tora, sin moder ...»

Till läsningen: Före 1 **a** finnas inga spår av ristning. I 2 **k** finnes en djup, naturlig urgröpning mellan hst och bst. 6 **i** är ej stungen. Före 11 **þ**, som upptill börjar den nedre raden, finnes en djup och tydlig punkt som skiljetecken. 12 **o**, som är alldeles säker, har förlorat ett kort stycke av hst under nedre bst. I 13 **r** är nedre delen av bst skadad; denna skada uppstod, då finnaren med spettet bröt upp stenen; han visste ännu icke, att den bar ristning. I skadans kant kan hela bst spåras. 17 **þ** har förlorat hst nedanför bistavens undre utgångspunkt. 18 **u** har förlorat nedre hälften av bst i en djup flagring. I 19 **r** har nedre delen förlorats genom kantflagring. Skiljetecknet efter 19 **r** består av två punkter. Efter 20 **s** finnas inga spår av ristning.

Inskriften är defekt i början och slutet. 20 **s** är början av ordet *sina* 'sin'; efter 20 **s** ha följt minst 3 runor. Inskriften har börjat med ett namn, varefter har följt predikatet *let gærva*. Framför 1 **a** har sålunda stått ett namn jämte 6 runor **lit ker** och två skiljetecken. Då man kan förmoda, att ristaren någorlunda jämnt har fördelat inskriften på de båda raderna, torde efter **moþur : s**[**ina**] ha följt ett adjektiv, **koþa** *goða* »goda» e.dyl.

Man kan beräkna, att ungefär halva den ursprungliga inskriften befinner sig på det bevarade överstycket av stenen. Stenens ursprungliga höjd torde ha varit 2 m. eller snarast något mera.

13. Leksbergs sn, Karleby, Nolgården.

Pl. 13.

Litteratur: T 52. J. Hadorph, Resebeskrivning över K. Carl XI:s Resa i Sverige 1673, bl. 100 (KB F f 5, renskrift av annan hand); J. Peringskiöld, Monumenta 9, bl. 10 b; A. Tidström, Resa till Skåne 1756 (UUB S 32); P. Tham i Liljegrens Samlingar Msc:t Runir fol. (ATA); P. A. Säve, Berättelse 1862, s. 94 (ATA, tr. i ATS 2, 1869, s. 121 f.); G. Stephens, ONRM 2 (1867–68), s. 726 f.; O. von Friesen i Runorna (Nordisk kultur 6, 1933), s. 178; O. Sjögren, Sverige 4 (1933), s. 420; Handlingar 1934, 1936 (restaureringsrapport) i ATA; H. Wideen, Västsvenska vikingatidsstudier (1955), s. 161 f.

Äldre avbildningar: Säve, bläckteckning (i a.a., återgiven som träsnitt i ATS 2); Stephens a.a.; O. Erlandsson, träsnitt (i T 52).

Runstenen står rest 4 m. Ö om landsvägen Mariestad–Ek, 1200 m. SSÖ om Leksbergs kyrka, där en bro leder över ett obetydligt tillflöde västerifrån till Tidan. Här restes stenen 1936 efter att ha, som H. Jungner 1934 meddelar, »på senare tid något flyttats». Tillgängliga äldre källor ge också vid handen, att stenens placering varit ungefärligen densamma alltsedan 1600-talet. J. Hadorph (1673): »Nidre på Lekzbergz giärde widh stora wägen som löper åth Skiöfde och Skara etc. står thenne steen» (bild och uppteckning saknas). Borgmästaren i Mariestad (1735, i Peringskiölds *Monumenta*): »wid landswägen wid Karleby». A. Tidström (1756): »på wänstra handen wid wägen mitt ned för Karleby». P. A. Säve (1862) omtalar stenen »nu upprest der den hittills legat, med runsidan neråt, å 'Kappaslyckan' eller Runstensgärdet af Karleby Nordergården uti Leksberg, jemte landsvägen».

Rödaktig granit. Höjd 1,95 m., bredd 0,67 m. Ristningsytan är skrovlig, tämligen oskadad. Ristningen är djup och tydlig.

Inskrift:

×þorir×skuba×risti stin : þikno : iftir : kitil×sun : sin : | ×auk×uftir : olaf×stro : sino×
5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55 60

Þoriʀ sko[*r*]*þa resti sten þenna æftiʀ Kætil, sun sinn, ok æftiʀ Oluf,* [*fo*]*stro sina.*

»Tore skorpa reste denna sten efter sin son Kättil och efter Oluv, sin fosterdotter (fostermor).»